

De Bijbel uitleggen en toepassen – de worsteling van de hermeneutiek

Auteurs: Erik Koning en Peter Hommes, redacteurs van De Reformatie.

Veel christenen geloven dat de Bijbel het Woord van God is en dat God ons daarin de weg wil wijzen in het leven van vandaag. Maar hoe werkt dat? Hoe leg je de Bijbel uit en hoe pas je hem toe?

De bezinning op de interpretatie en uitleg van de Bijbel is het onderwerp van de hermeneutiek. En die kan voor verhitte discussies zorgen, omdat de toepassing van de Bijbel direct effect heeft op het leven van christenen. Voor velen heeft het lezen van de Bijbel te maken met zoeken: wat wil God eigenlijk? En mag je de Bijbel nu anders uitleggen dan vroeger gebeurde? Kan wat de kerk leert ook het zicht belemmeren op wat God ons wil vertellen? Of is eerbiedig Bijbellezen bij voorbaat een onmogelijke opgave voor postmoderne mensen?

Over deze en andere hermeneutische vragen gingen vier theologen uit de redactie van *De Reformatie* met elkaar in gesprek. Aan het einde van dit artikel leest u hun persoonlijke visie op het onderwerp. Wat nu volgt, is een verslag van het gesprek.

Kunnen we de Bijbel onbevangen lezen? Of is dat een vorm van naïviteit die je op een gegeven moment kwijtraakt?

Janneke Burger: Toen ik in Kampen studeerde, werd ik tijdens mijn stage geconfronteerd met de vraag: wat wil God dat ik ga doen in de kerk? Mag ik van God dominee worden? Toen ik met die vragen naar de Bijbel ging, vond ik niet zomaar een antwoord. Zegt de Bijbel wat God wil, of lees ik daarin wat ik zelf wil? Ik heb inmiddels niet zozeer mijn onbevangenheid verloren, maar vind het soms wel lastig.

Bas Luiten: Ik ben mijn onbevangenheid niet kwijtgeraakt, maar in de loop van mijn leven is wel mijn kennis verdiept en zijn mijn ogen opengegaan. Misschien dat ik eerder wat naïef was in mijn visie op de Bijbel, terwijl ik nu veel meer de diepte en de grote lijnen in de Bijbel zie.

Bram Beute: Dat onderscheid tussen onbevangen en naïef vind ik wel herkenbaar. Ik ben ook mijn onbevangenheid niet kwijtgeraakt, ik vind de Bijbel nog steeds een machtig boek. Maar de Bijbel is veel relevanter dan ik eerst dacht. Het gaat in de Bijbel over veel meer dan 'Jezus is voor onze zonden gestorven'; dat is een ernstige versmalling.

Janneke: Misschien is het naïef om in de Bijbel te zoeken naar heel concrete antwoorden op vragen waar je mee zit, bijvoorbeeld of je moet verhuizen of niet. Maar met open handen naar de Bijbel gaan en kijken wat God je geeft, dat is volgens mij onbevangen Bijbellezen.

Je kunt dus niet met concrete vragen naar de Bijbel gaan en dan een antwoord verwachten? Of kun je al Bijbellezend toch achter Gods bedoeling met jouw leven komen?

Hans Schaeffer: Tijdens het lezen van al die verhalen in de Bijbel moet je jezelf zo afstemmen op de Auteur dat je Hem echt leert kennen en daardoor kunt achterhalen wat Hij wil. Het gaat in de Bijbel altijd over wie God is. En van daaruit wie God voor jou is.

Het gaat er dus niet om dat wij die Bijbel moeten verklaren. We kunnen niet vooraf bepalen wat eruit moet komen. Zo'n houding is in strijd met het wezen van het christelijk geloof, dat God ons alles geeft uit genade. Bijbellezen begint met dat je wilt luisteren. En al lezend gebeurt er iets met je: de Bijbel legt jou uit. Vertrouw daar maar op.

Bas: De Bijbel zegt inderdaad niet waar je moet gaan wonen of welke opleiding je moet volgen. Hij laat je vooral nadenken over je eigen motieven en doelen. Maar de Bijbel zegt

bijvoorbeeld wel iets over de man-vrouwverhouding. Dat ontdek je door de hele Bijbel te lezen, niet selectief, en zo God te leren kennen. Hij vertelde aan Abraham niet precies wie Hij was, maar Hij zei: 'Ga maar met Me mee, onderweg leer je Mij wel kennen.' En dat gebeurt nu bij ons door intensief met de Bijbel bezig te zijn.

Bram: Het gaat erom dat we samen luisteren naar God en proberen te achterhalen wat er in onze situatie hier en nu van ons wordt gevraagd. Niet in de eerste plaats om 'Gods bedoeling met homoseksualiteit' of 'Gods bedoeling met mannen en vrouwen in de kerk'.

Bas: Gods bedoeling of plan leren kennen, dat is dat je de heilige Geest ontvangt om door Hem te weten wat God in zijn genade schenkt (1 Kor. 2). Dan voel je aan wat Gods bedoeling is met jou, met de kerk, met de wereld, zonder dat je dat precies per concrete situatie weet.

Hans: En dat aanvoelen van God, die gemeenschap met Hem, kom je – ondanks alle weerbarstigheid en moeilijke verhalen – op het spoor via dat bijzonder complexe, oude boek, de Bijbel.

Kan dat wel? Kunnen we bij het lezen van de Bijbel 'de' waarheid achterhalen? In het moderne denken was het idee dat er wel een antwoord komt als je maar genoeg studeert. Maar voor veel postmoderne mensen, ook christenen, is de waarheid relatief geworden. Die valt niet te achterhalen – en dat is ook niet erg.

Bram: Het moderne denken ging uit van objectieve kennis: wij mensen kunnen ontdekken hoe het zit. Het postmodernisme heeft dat ontmaskerd en laat zien dat de mens helemaal niet zo objectief is. Daar voel ik me wel comfortabel bij. Maar dan weer niet in de versie dat *anything goes* en mensen alleen nog pragmatische keuzes maken, omdat de waarheid toch niet kan worden achterhaald.

Hans: Het idee dat we op grond van een uitspraak de werkelijkheid kunnen bepalen, zoals in het modernisme, moeten we in de kerk achter ons laten. We kunnen alleen maar samen zoekend luisteren naar de Bijbel en op basis daarvan uitspraken doen in de geest van de Bijbel. Dat is getuigen van God. Alleen dat kan mensen en ook de werkelijkheid veranderen. Zo'n uitspraak heeft niet de claim dat het de enige juiste is, maar je kunt daarin wel duidelijk zijn. Ik ga bijvoorbeeld niet mee met mensen die via een of andere draai overspel goedkeuren. Maar iemand die zo redeneert, hoeft niet meteen de kerk uit.

Bas: Dan ontstaan er toch verschillen tussen de gemeenten, waarbij iets in de ene wel mag en in de andere niet? Voor mij is de gezindheid van Christus (Fil. 2) cruciaal in onze afwegingen en besluiten. Dat is zowel modern (verstand) als postmodern (gevoel). We worden in Christus vernieuwd naar hart, ziel, kracht en verstand. Van daaruit leren we aanvoelen wat bij God past. Het verhaal van de schepping en het herstel daarvan is volgens mij de hermeneutische sleutel waarmee we de Bijbel moeten lezen en toepassen.

Bram: Ik zie eerder het liefdegebod van Christus als de centrale sleutel bij het lezen van de Bijbel: God liefhebben boven alles en je naaste als jezelf. Ik kan me voorstellen dat dat tot andere keuzes leidt, bijvoorbeeld als het gaat over het homohuwelijk.

Bas: Dat kan, maar de verschillen zijn niet zo groot. Zoals je al eerder opmerkte, is de boodschap van de Bijbel breder dan: Christus is voor onze zonden gestorven. We lezen daarin ook dat we door de Geest worden hersteld naar Gods beeld. In Christus krijgen we zicht op Gods bedoeling met de schepping.

Bram: Ja, en ik zou dan zeggen: die gezindheid van Christus, dat is de liefde. Niemand heeft God gezien, maar als we elkaar liefhebben, wordt God in ons geopenbaard. En dat is weer die nieuwe schepping.

Bas: Wat na de schepping is ingesteld, bevat meer tijdelijke zaken. Ik zoek in de Bijbel naar gegevens met eeuwigheidswaarde. Dat stuurt mijn hermeneutiek.

Janneke: Dat is mij te massief, het eeuwige in de Bijbel zoeken. Een heel klein deel gaat over de schepping, maar het grootste deel van de Bijbel gaat juist over de interactie tussen

God en deze wereld. Daarin stapte God als het ware uit zijn eeuwigheid. De Bijbel is een incarnatie, anders dan bijvoorbeeld de Koran, die kant-en-klaar uit de hemel is komen vallen. Bas: Die tegenstelling heb ik niet zo bedoeld. Eeuwig leven wordt vaak gezien als een leven zonder eind. Eeuwig leven is echter veel meer het leven dat in de eeuwigheid begint, dat is aangesloten op de Bron, nu al. Het gebeurt in de tijd, inderdaad, maar het komt uit de eeuwigheid, het is de gezindheid van de Heer.

Bij het uitleggen van de Bijbel lijken nu andere keuzes te worden gemaakt dan vroeger. Hoe kan dat?

Bas: Het 'vroeger' in zo'n vraag gaat vaak niet verder terug dan het eigen leven. Maar als je 'vroeger' opvat als tweeduizend jaar geschiedenis, dan wordt je blik veel breder. De ruimte in de gereformeerde belijdenis is véél groter dan onze persoonlijke overtuiging. Het gaat om Christus volgen.

Hans: Christelijke educatie is leren om breder te kijken dan je eigen context. Het blikveld van onze gereformeerde-vrijgemaakte cultuur is een tijd lang versmald geweest, met een smalle manier van Bijbellezen. Zo kon het bijvoorbeeld gebeuren dat contacten met christenen achter het IJzeren Gordijn werden afgehouden, omdat ze daar aan kringgebed deden.

Bas: En dat het avondmaal werd beperkt tot de leden van de GKv. Vandaag zijn we veel royaler in de aanvaarding van christenen die het mee willen vieren.

Janneke: Die oude opvattingen werden vaak niet zozeer door het Bijbellezen bepaald, maar door de kerkelijke autoriteiten en de traditie.

Bram: Het begon wel met de Bijbel, maar er volgde een redeneertrant die tot allerlei consequenties in specifieke situaties leidde. Daarin zat minder die zoekende manier van luisteren.

Maar er zijn gemeenteleden die vanuit een oprecht verlangen om God te dienen onrustig zijn over vernieuwingen in de kerken. Zij vragen zich in alle eerlijkheid af: was wat we eerder deden en vonden dan fout?

Bas: Dat is een heel reële vraag. Er zit veel liefde en geloof achter. Tegelijk heeft de kerk in de geschiedenis vaak te maken met strijd. In zo'n periode komt er (soms te) veel focus op bepaalde zaken of opvattingen te liggen. Daarna keert de kerk weer terug naar de brede ruimte van God. Dat geldt voor de GKv na de Vrijmaking, maar je kunt het ook zien in de tijd na de Reformatie.

Hans: Dat klopt, maar je kunt het nog concreter maken. Iedere christen moet zichzelf beproeven, waarbij de vraag naar de liefde voor God en de naaste centraal staat. Van daaruit kunnen we telkens in ontspannenheid bekijken hoe we bepaalde dingen hebben gedaan. Wat we in het verleden misschien verkeerd gedaan hebben, bepaalt niet onze identiteit, maar Christus.

Janneke: Ik proef daarin ook het optimistische idee dat we over onderwerpen een afgeronde mening kunnen hebben. We focussen dan op bepaalde ondergeschikte zaken (zoals homoseksualiteit en de man-vrouwverhouding in de kerk), terwijl we voorbijlopen aan de grote vraagstukken rond het liefdegebod, zoals de gerechtigheid in de wereld.

Hans: Veel zaken in onze kerken worden strikt afgebakend, maar we komen niet toe aan het leven in de ruimte die we hebben. De focus ligt vooral op de grenzen, maar het gaat niet om de grenzen, het gaat om de ruimte.

Bas: We moeten meer nadenken over manieren om over dat leven in de ruimte te vertellen, aan elkaar en aan mensen buiten de kerk. Door de focus op grenzen is daar vaak te weinig aandacht voor, zijn we te vaak naar binnen gericht.

Het liefdegebod en de gezindheid van Christus werden al genoemd als mogelijke richtingwijzers bij het lezen van de Bijbel. Hoe kunnen we aan de hand daarvan begrijpen wat er in de Bijbel staat?

Hans: Laat ik het even scherp stellen: christenen kunnen niet allemaal zomaar begrijpen wat er staat.

Janneke: Het is inderdaad moeilijk om de Bijbel te begrijpen. Het is dus wel terecht dat mensen naar de kerk gaan om via een preek meer van de Schrift te kunnen begrijpen.

Bram: Het is vooral belangrijk dat we als christenen *samen* de Bijbel lezen. Dan is het goed dat de predikant luistert naar wat gemeenteleden daarover zeggen en dat ook meeneemt in de uitleg op zondag.

Bas: In het onderlinge gesprek mogen we elkaar bij Jezus brengen, en dan kan iedereen zelf de Bijbel lezen en zien wat er staat. Niet omdat ik als dominee zeg wat er staat, maar omdat ze dat zelf kunnen. Jezus neemt een kind van acht om duidelijk te maken wie de Bijbel kan begrijpen. Onze problemen met de Bijbel gaan altijd over de geboden. We hebben zo snel moeite om van genade te leven. Maar zo'n kind heeft God lief. Alleen wie zo leeft (en Bijbelleest) kan de hemel binnengaan. Dan snap je niet alles, maar je begrijpt wel wat God bedoelt.

Hans: De Bijbel is een middel, maar ook niet meer dan een middel. Je kunt focussen op de moeite in de afstand tussen toen en nu. En die is ook reëel. Maar tegelijk ligt in God zelf de verbinding die die kloof overbrugt. We moeten niet alle details van de Bijbel willen uitleggen, maar vooral over God vertellen en over zijn rol in ons leven.

Welke rol speelt de heilige Geest hierin? Als je bijvoorbeeld in je groeigroep of kring de Bijbel leest, wat mogen we dan verwachten?

Bram: Zo'n groeigroep is een mooi en tastbaar voorbeeld van de werkplaats van de heilige Geest, waar allerlei verschillende mensen zitten, met allemaal hun eigen levens en talenten, die vertellen over hun leven met Christus. Juist door samen te lezen en door de inbreng van al die mensen in de bespreking, ontstaat de verbinding met God en met zijn boodschap.

Janneke: In het lezen en erover praten, de combinatie van Woord en Geest, leren we niet alleen de Bijbel kennen, maar ook elkaar. Op een gegeven moment kun je dan, behalve de Bijbel, ook een ander 'uitleggen', zodat je een bepaald advies kunt geven of weet hoe je met iemand om moet gaan. De Geest leert ons dan om het Woord concreet te gebruiken.

Bas: Dan ben je een instrument van de heilige Geest. De Geest zal ons in de volle waarheid leiden. Hij eigent ons alles wat in Jezus is toe. Dan herkennen we in zo'n Bijbelgroep iets van Christus in elkaar, ondanks mogelijke verschillen. En we leren ook geïntegreerd te denken. Het gaat zo vaak over geboden en grenzen, maar die leiden nooit een eigen leven, los van het evangelie. Door de Geest neem je elkaar mee in dat kader van Gods beloften en kun je elkaar wijzen op de rijkdom ervan. En het mooie is: een gebed om de heilige Geest wordt gegarandeerd verhoord.

Samen zoekend luisteren naar de Bijbel

Voor dit artikel gingen vier redacteuren van De Reformatie met elkaar in gesprek over hermeneutiek. Wat is hun persoonlijke visie op dit onderwerp?

Hans Schaeffer (41 jaar, onderzoeker aan de TU Kampen): De Bijbel is voor mij de bron van nieuw leven. De uitleg van de Bijbel plaats ik in de gemeenschap van Christus. Er zijn volgens mij drie instrumenten om de kerk bij Christus te bewaren: het ambt, de confessie en de canon. De hermeneutiek, de uitleg van die canon, wil de kerk bij Christus bewaren.

Bas Luiten (61 jaar, predikant van Amersfoort-De Horsten): Hermeneutiek is onderzoeken hoe je de Bijbel vandaag interpreteert, uitgaande van de grote lijn: Gods verlossingsplan met deze wereld, in Christus. Voor mij is de redding en het herstel van de schepping daarin belangrijk. Bij het zoeken naar een toepassing voor vandaag is voor mij bijvoorbeeld belangrijk of iets met de schepping gegeven is, of een gevolg van de zondeval.

Janneke Burger (34 jaar, projectleider AKZ+ en theoloog): Hermeneutiek is voor mij soms ook wel een worsteling om te begrijpen hoe je Gods stem vandaag kunt horen en welke rol de Bijbel daarin speelt. Bij het lezen van de Bijbel stem ik als gelovige af op de stem van de Herder. Het ingewikkelde daarvan zit voor mij niet alleen in een kloof tussen toen en nu, maar ook in mijzelf, in hoe ik ben. Ik vind het een opluchting dat we de Bijbel als geschenk van God ontvangen. Blijkbaar kunnen we het hiermee doen! Als ik dan iets niet snap, denk ik: blijkbaar was dat bedoeld voor andere gelovigen, in een andere tijd, op een andere plaats.

Bram Beute (41 jaar, predikant te Nunspeet en trainer/consultant bij De Verre Naasten): Hermeneutiek heeft voor mij te maken met: hoe leg je de Bijbel uit, hoe leg je onze tijd uit, en hoe verbind je die twee? Het gaat dus niet alleen om het begrijpen van de Bijbel, maar ook van onze eigen tijd. Hoe zijn die twee met elkaar in overeenstemming te brengen? Daarvoor probeer ik eerst na te gaan wat de Bijbelschrijver bedoelde in zijn tijd, wat God daarmee duidelijk wil maken, en hoe ik dat kan toepassen in deze tijd.